

7. Idézi Sipos Gábor: *Bánffy Miklós tevékenysége az Erdélyi Református Egyházban*. Magyar Szemle 2010. 5–6. Lásd még Csiha Kálmán: *Bánffy Miklós, az Erdélyi Református Egyházkerület főgondnoka*. Református Szemle 1999. XCII. évf. 2.
8. *Bánffy Miklós levele Bánffy Katalinhoz*. Kolozsvár, 1947. július 31. In: *Bánffy Miklós estéje*, 107.
9. *Bánffy Miklós levele Barcsayné Bánffy Katinkához*. Kolozsvár, 1947. augusztus 14. Uo. 108.
10. Tamási Áron: *Bánffy Miklós*. Irodalmi Diáknaptár 1948-ra. In: Uő: *Szellemi őrség*. Esszék, cikkek, útirajzok 1936–1965. Palatinus, Bp., 2001. 412.
11. *Bánffy Miklós levele Bánffy Katalinhoz*. Kolozsvár, 1948. február. In: *Bánffy Miklós estéje*. 146, 336–338. *Íme az Ember* c. drámája 1948 februárjában született, lásd Tóth Ágnes: *Bánffy Miklós drámái*. Színháztudományi Szemle 18. (1985) és Kereskényi Hajnal: *A kiadásról*. In: *Bánffy Miklós összes drámái*. Polis Könyvkiadó, Kvár, 2009. 462.
12. *Bánffy Miklós levele Bánffy Katalinhoz*. Kolozsvár, 1948. február 19. In: *Bánffy Miklós estéje*.

SALAT LEVENTE

A politikai közösség kérdése a többség–kisebbség viszonyának a nézőpontjából (Részlet)

A romániai politikai közösség a többség–kisebbség viszonyának a nézőpontjából

A román többség és a magyar kisebbség viszonyának a szempontjából a romániai politikai közösség több ismérv alapján is a kevésbé „kész és teljes” politikai közösségek kategóriájába sorolható. A magyar kisebbség részéről kontesztáltak mindenekelőtt a politikai közösség létrejöttének a körülményei, az ezzel kapcsolatos viták a Trianon óta eltelt bő 90 esztendő ellenére sem jutottak nyugvópontra. Az uralkodó többségi narratíva több eleme – a politikai közösség definíciója az alkotmányban, a nemzeti szimbólumok döntő többsége, a közoktatásban és a nyilvánosságban tükröződő történelemszemlélet stb. – a Romániában élő magyarokat kizárja a román politikai közösségből, nem egy esetben a magyarokkal való történeti szembenállásban jelöli meg annak lényegét. Az elmúlt 15-20 év közvéleménykutatásainak, identitásvizsgálatainak és más jellegű szociológiai elemzéseinek a tanúsága szerint a romániai magyarok, érthető módon nem azonosulnak az uralkodó narratívával, domináns identitás szerkezeteik lényeges pontokon eltérnek a többségre jellemző identifikációs mintáktól. Az említett vizsgálatokból az is kiderül, hogy a románok és magyarok véleménye gyökeresen különbözik a magyar kisebbség integrációját szolgáló intézményes megoldások tekintetében, amiből arra lehet következtetni, hogy nem adottak a románok és magyarok közötti kölcsönös tisztelet és elfogadás politikai intézményei. Az erdélyi magyarok joggal érezhetik úgy következesképpen, hogy a román állam nem képviseli kellő mértékben az érdekeiket, és nem védelmezi az általuk elvárt módon sajátos életformájukat, a román többség részéről pedig nem ésszerűtlen gyanút táplálni a magyar kisebbség politikai céljait és lojalitását illetően. A közös terület és a közös politikai intézmények, illetve sok tekintetben közösnek tekinthető kulturális értékek-hagyományok ellenére a Romániában élő románokat és magyarokat nem kötik össze tehát közös értékek, mindkét részről vállalt közös identitás, illetve az egymás iránt érzett kölcsönös elkötelezettség – vagyis az, ami a politikai közösség autentikusabb formáihoz elengedhetetlen.

A romániai politikai közösség létrejöttének a körülményeit illetően fontos például szem előtt tartani, hogy 1918. december 1-jén, amikor a gyulafehérvári román nemzetgyűlés kimondta Erdély egyesülését Romániával, Erdély magyar népességének a véleményére nem voltak tekintettel (a szászok is csak utólag, a román nemzet képviselőivel folytatott hosszas egyeztetés után fogadták el az új berendezkedést). Tény, hogy ennek az eljárásnak előzményei voltak: 1848. május 29-én, amikor a Kolozsvári Országgyűlés megszavazta Erdély és Magyarország unióját, sem a románok, sem a szászok nem értettek egyet a döntéssel.¹ Az 1918-as Gyulafehérvári Határozatok, túl azon, hogy kimondták Magyarország románjainak és az általuk lakott területeknek a Romániával való egyesülését, tartalmazták az új román állam megszervezésének az alapelveit is. Ezek között az elvek között kiemelt helyen

szerepeltek „az együtt lakó népek” számára fenntartott jogok, amelyek „teljes szabadságot” helyeztek kilátásba, anyanyelvi jogokat ígértek a művelődésben, közigazgatásban és törvénykezésben, képviselőket a törvényhozó testületekben és az ország kormányzásában, illetve felekezeti egyenjogúságot és önkormányzatot a vallási életben.² Az ígéretek teljesülésének a kérdésében mai napig tart a vita magyarok és románok között: a romániai magyar kisebbség többek között ezekre az elvekre hivatkozva igényli a közösségi autonómiát, a sűrűn hangoztatott román álláspont szerint pedig a Gyulafehérvári Határozatokban egyetlen kitétel sincs, amely a nemzeti autonómiához való jogként volna értelmezhető.

A román politikai közösséget az alkotmány határozza meg közelebbről. Az alkotmányt az alkotmányozó gyűléssé átalakult parlament 1991. november 23-án fogadta el, és annak szövege az 1991. december 8-án tartott jóváhagyó népszavazás után lépett hatályba. A romániai magyarság egészére nézve akkor még szinte maradéktalanul reprezentatív RMDSZ szenátorai és képviselői az 1991. november 23-i alkotmányozó gyűlés keretében az Alkotmány ellen szavaznak, tiltakozásul azért, ahogy az alkotmány szövege a román politikai közösséget meghatározza, és mert az alkotmányozó gyűlés a romániai magyarság több olyan követelését figyelmen kívül hagyta, amelyek a román állam és a magyar kisebbség viszonyát helyezték volna szilárdabb alapokra. 1991. december 4-én, az alkotmányt jóváhagyó népszavazásra készülődvén az RMDSZ vezetősége arra szólította fel az erdélyi magyarságot, hogy „polgári kötelezettségeinek eleget téve, tanulmányozza Románia alaptörvényét, vegyen részt a népszavazáson, és saját belátása és lelkiismerete szerint szavazzon”.³ A népszavazás során az érvényes szavazatok 77,3 százaléka támogatta, 20,4 százaléka pedig elutasította az alkotmányt⁴. Tekintettel arra, hogy 2 235 085-en szavaztak az alkotmány szövege ellen, feltételezhető, hogy a romániai magyarság jelentős része ebbe a kategóriába tartozott. Az Európai Unió csatlakozásra való felkészülés részeként 2003-ban alkotmánymódosításra került sor: az 1991-es Alkotmány szövegét a 2003. évi 429-es törvény módosította, amit a 2003. október 18–19-én tartott népszavazás erősített meg. Noha az új alkotmány az erdélyi magyarság szempontjából néhány fontos módosítást tartalmaz, a politikai közösség meghatározásának a megváltoztatására irányuló próbálkozások ezúttal is sikertelenek maradtak.

Az Alkotmány 1. szakaszának 1. bekezdése szerint „Románia szuverén, független, egységes és oszthatatlan nemzeti állam”. Az állam szuverenitásának a letéteményese a „román nép” (2. szakasz, 1. bekezdés), a fogalom etnikai, kulturális értelmében, a román állam alapját pedig a „román nép egysége” alkotja (4. szakasz, 1. bekezdés), ami a három fejedelemség – Erdély, Moldva és Havasalföld – egységes történeti eredetére és az 1918-ban beteljesült politikai egységre utal.⁵ A 13. szakasz leszögezi továbbá, hogy „Romániában a román nyelv a hivatalos nyelv”. A román alkotmány tehát a politikai közösség „mély” változatát tükröző szemléletet példázta: egyértelműen a kulturális és politikai közösség kongruenciáját tételezi, a román államot pedig a román nemzetet szolgáló államként definiálja, amelynek célja a román nép érdekeinek, kultúrájának és életformájának a védelme.⁶ Az, hogy mindehhez a magyar kisebbségnek kevés köze lehet, abból is kiderül, ahogy az alkotmány a legfontosabb nemzeti szimbólumokat – a nemzeti ünnepet (december 1.), illetve a himnusz (*Deșteaptă-te, române!*) – definiálja (12. szakasz, 3. és 4. bekezdések): mindkettő arra emlékezteti mind a románokat, mind a magyarokat, hogy egymásnak történelmi ellenségei, illetve hogy a román nemzeti kiteljesedés csak a magyar összeomlás révén vált lehetségessé. Megközelítésünk szempontjából érdekes adalék továbbá, hogy a 3. szakasz 4. bekezdése szerint: „A román állam területére idegen népesítések nem telepíthetők át és nem kolonizálhatók”, ami a nemzeti jelleg megőrzésével kapcsolatos félelem sajátos, a 21. század Európájában egyenesen meglepő kifejeződése. [...]

(2012. 2.)

JEGYZETEK

1. Noha a jelen levő 22 szász és 5 román képviselő megszavazta az országgyűlés határozatait, az uniót is beleértve, mind a román, mind a szász elit elutasította Erdély Magyarországgal való egyesülését. Az ügy részleteiről és háttéréről lásd Egyed 2000. Fontos megjegyezni továbbá, hogy Erdély akkor a királyságon belüli tartomány álla-

potából lépett az egység állapotába, ami a magyar koronához való tartozáson túl a közös kormányzat alatt való egyesülés révén jelentett többet a korábbi állapothoz képest.

2. „1. Teljes szabadság az összes együtt lakó népek számára. Minden nép saját nyelvén, kebeléből való egyének által fogja művelni, kormányozni magát és törvénykezését ellátni; minden nép ama egyének számának arányában, akik alkotják, meg fogja kapni a jogot a Törvényhozó Testületekben és az ország kormányzásában való képviselőre. 2. Egyenlő jogok és a felekezeti önkormányzat teljes szabadsága az állam összes felekezetei számára.” (*Magyar Kisebbség*, 1995/2. 79–80.)

3. *Szabadság* 2010. 01. 11.

4. *Monitorul Oficial* Nr. 250. 1991. 12. 14.

5. Ez a szakasz a 2003-ban sorra került alkotmánymódosítást követően kiegészült, jelenlegi formája a következő: „Az állam alapja a román nép egysége és állampolgárainak szolidaritása.”

6. Érdekes adalék, hogy az uralkodó nemzetállami logika mellett megjelenik a politikai közösség felszínes, „vékony” változata is az alkotmányban: a 4. szakasz 2. bekezdése szerint „Románia összes állampolgárának közös és oszthatatlan hazája, fajtól, nemzetiségtől, etnikai eredettől, nyelvtől, vallástól, nemtől, véleményétől, politikai hovatartozástól, vagyonától vagy társadalmi eredettől függetlenül.” Túl azon, hogy ez a megfogalmazás, amely a román állam etnokulturális semlegességét tételezi, nyilvánvaló ellentmondásban áll többek között a 2. szakasz, 1. bekezdésével és a 4. szakasz 1. bekezdésével, az 1990-es évekkel kezdődően a politikatudományi szakirodalom számos érveléssel szolgál arra nézvést, hogy a nemzetiségtől, etnikai eredettől, nyelvtől és vallástól elvonatkoztató közpolitikai megoldások nem képesek megfelelő védelmet biztosítani a nem domináns identitásközösségek tagjai számára, és legtöbb esetben asszimilációt eredményeznek. Lásd erről bővebben Salat 2001.

7. „Ébredj, román!” – az 1848-as forradalom idején született mozgalmi dal, a szöveg szerzője Andrei Mureșanu, a zene szerzőjét illetően a vélemények megoszlanak. A szöveg a nemzeti egység és a függetlenség eszméinek ad hangot, a román nép ellenségei ellen mozgósítva a közösség tagjait.

ESTERHÁZY PÉTER

A Kántor-napló

Cage mottója szerint születik ez a napló, I have nothing to say, I am saying it, that is poetry, nincs mit mondanom, ezt mondom. Hogy ez költészet volna, nem hinném. Rajtam ragadt ez a sport-izé. Futballcafrang. Hogy volna közöm hozzá, tudnék róla valamit. Alig van közöm hozzá, és vannak emlékeim, igaz, elemi emlékeim. Még azt is mondhatnám egy régi regény hangfekvésében, hogy sorsomat meghatározó emlékek. De legalábbis az életemet.

Ennek kapcsán jut eszembe, hogy mennyire nem tudok gondolkodni a sorsról. Az is lehet, hogy ezt azért gondolom most, mert reggelente, ahogy máskor, többnyire Arany Jánost, Kertész *Gályanaplóját* olvasom, nem először. Főlemelő munka (és érzéki és filozofikus és komoly és érdekfeszítő). Az az ember, aki a kudarc ezer meg ezer arcát beszéli el (énekli meg, mondanám, ha ez az ő esetében nem volna a nevetségesebnél is nevetségesebb), az szolgál szinte minden sorával vigasszal. Sőt, reménnyel. Derűvel; bár lehet, hogy ehhez már az én olvasásom, olvasatom is kell.

Szóval ez itt bizonytalannal nem poetry, de naplónak napló. A naplónak alapvető föltétele a nap. A lóval most nem tréfálkoznék, noha lovasnemzet vagyunk, amit észbe vésnünk egyre aktuálisabbnak tetszik. Úgy tűnik, pogányok és katolikusok akarunk lenni egyszerre, kuruc önsajnálatot, hangoskodást labanc szemlélettel ötvözve, s mindebben semmiféle ellentmondást nem látva. Népi írók a kormányzó úr temetésén – ez lehetne a címerállatunk.

Hogy a napot észrevegyük, ahhoz nem elegendő fölébrednünk. – Jól alszom, és rosszul ébredek. Olyan, mintha egy nehezék lenne rajtam. Egy vaddisznó nagyságú vasaló. Tessék, megint a lovasnemzet. Véletlen, mondanám védekezve, ha azonnal nem ugrana be e szóról („nekem szavakról szavak jutnak az eszembe”) – ki is mondta ezt mindig? Péter Kincses, az osztályfőnököm a Piarista Gimnáziumból?, vagy, ahogy illik, az apám avval a kis gunyoros felhanggal, amit akkor is szerettem, ha én voltam vértelen áldozata? –, hogy a véletlen a buták istene. Indiai közmondás, mondja nekem az internet.

Igen, a nap. Hogy azt látni is kell, hogy létezzék. (Jeszusom, sikoltanék a nagynéném hangján, lehet, hogy én szubjektív idealista vagyok? Ez a komcsik idején, rémlik, kárhóztatva volt. Vajon most mi lehet a helyzet? Minek keveredek mindig *erre*... Egyébként nyilván azért, mert keverve vagyok, erre [is] kevernek. De még mielőtt kitérnék a szubjektív idealizmus turulos-sámános változatára, kemény kézzel bezárom a zárójelet.) Szóval látni kell a napot, vagyis nézni, és nézéshez szempont is kell.